

POSUDEK

Duchková, Zuzana: Identita po historické změně. Protihitlerovská emigrace výtvarných umělců z Německa a Československa do Velké Británie (1933–1945).

Disertační práce. Karlova univerzita, Fakulta humanitních studií, Praha 2018, 182 s., 10 příloh.

Česká vědecká literatura z oboru historické antropologie prozatím pouze zcela výjimečně přináší rozpravy, které by se opíraly o analýzu sociální a kulturní reality života umělců a kladly si otázku konstruování jejich identity v souvislostech politického vývoje společností, v nichž žijí a do nichž v průběhu své umělecké aktivity postupně vstupují. Zuzana Duchková se o takovouto analýzu pokusila, a to úspěšně.

Pro svou rozpravu si Zuzana Duchková zvolila problém konstruování identity uměleckých osobností vlivem konkrétních historických podmínek. Svou pozornost zaměřila na kritickou dobu politických střetů liberalismu a fašismu ve střední Evropě ve 30. letech 20. století a na dobu světového válečného konfliktu v letech 1939–1945. V prvním sledovaném období se sledovaná skupina šesti výtvarných umělců sjednotila a prezentovala jako avantgardní skupina expresionistů, ve druhém se tito umělci ocitli v analogickém postavení nucených emigrantů. Z. Duchková tematizovala dopady, které politický vývoj a posléze světový válečný konflikt měl pro skupinu liberálně a levicově smýšlejících výtvarných umělců původem ze zemí střední Evropy: narozených v Německu (Erich A. Bischof, John Heartfield, Kurt Lade, Ludwig Meidner, Heinz Wornier) a v Čechách (Bedřich Fiegl, Karel Vogel).

Skupinu, na níž zaměřila svou pozornost, si Z. Duchková vymezila ideovým a uměleckým postojem: v tomto kontextu překlenula východiska občanská, etnická, náboženská i sociální. I když tento její přístup k výběru sledované skupiny umělců by mohl být spojován se současným evropanstvím uznávaným jako nezpochybnitelná hodnota, prokazuje, že nadřazení myšlenky, uměleckého přístupu a společenského postoje dalším identitám člověka fungovalo mezi intelektuály v prostoru střední Evropy již v době, která tomuto postoji nepřála. O to zajímavější je položená otázka proměn identity a sebe identifikačních postojů umělců vlivem konkrétních podmínek určovaných společnostmi, v níž se nacházeli a byli nuceni žít.

Svůj výklad Z. Duchková rozvinula ve třech tematických okruzích. Prvý věnovala přehledu emigračních vln vyvolaných represemi nacistického Německa, druhý představení kulturních a sociálních východisek umělců, jež se stali předmětem jejího zkoumání, a jejich životních osudů před migrací do Velké Británie. Ve třetím výkladovém okruhu se zaměřila na dva problémy: a) na proces adaptace umělců na novou životní situaci emigranta ve společnosti, která je sice přijala jako akt humanity, avšak zároveň jim určila existenční hranice a vymezila prostor, v němž se mohou pohybovat a b) na změny identitních postojů vyvolaných konkrétními podmínkami života ve válčící Británii, které ovlivňovala primárně britská státní administrativa, dále nálady britské společnosti a částečně i aktivity československé exilové reprezentace.

Vlastní podstata předložené práce z mého pohledu spočívá právě v rozpravě o změnách a příčinných souvislostech proměn sebe identifikace šesti sledovaných umělců

během krátké doby sedmi let britského exilu. Z. Duchková buduje na základním poznatku, že sledovaná skupina umělců měla před emigrací do Británie svou vlastní identitu, konstruovanou především na postoji k umělecké tvorbě a k cílům této tvorby. V souvislosti exilového života umělců v Británii pracuje již s identitou *uměleckou, uprchlickou, politickou, státní, jazykovou a okrajově s identitou náboženskou* (u umělců, kteří se hlásili ke svému židovství). Sleduje identitní zlomy v postojích sledovaných umělců vázané na vývoj válečné situace, postupně nabývané existenční jistoty a eskalující tendence ke spolkovému i společenskému sdružování na bázi příslušnosti ke skupině výkonných/profesionálních umělců. Dokládá tlumení identity umělecké, kterou v době před příchodem do Velké Británie podle jejího názoru překlenovali umělci všechny své ostatní identity. Naopak ukazuje zvýznamňování nové sjednocující identity uprchlíka a politického emigranta (definované protinacistickým postojem, antimilitarismem, hitlerovskou perzekucí). Současně však dokládá trvalé posilování identity politické a identity státní, tedy identit, které sledované umělce rozlišovaly a jednotlivci byly uvědomovány ve vazbě na přítomnost (postoj britské společnosti), zejména však na budoucnost poválečného vývoje Německa. Tyto pasáže práce vyznívají plasticky. Navozují však i otázky.

Autorka zřejmě záměrně nepracuje s identitou etnickou a slučuje ji s identitou státní, tedy občanskou. Tento svůj přístup dokumentuje i používáním pojmů českoslovenští a němečtí umělci, v jejím podání jednoznačně odkazujících na státní příslušnost. Přístup v kontextu práce logický. Ptám se pouze: přijala autorka model rodilých německých mluvčích z prostoru střední Evropy identifikovat a rozlišovat se podle země původu? Ovšem umělci, jejichž postoje autorka analyzuje, byli nejen němečtí mluvčí narození v Německu, ale také bilingvní rodáci z Čech. Lze prokázat, že si jedni i druzí neuvědomovali svoji etnicitu a ve svém jednání v kontextu situace války a přítomnosti ve válkou sužované Británii s etnicitou nepracovali – ať již v jakékoli postojové pozici? Tuto otázku může autorka rozvést při obhajobě. Materiály k zodpovězení má, jak ukazuje text její práce.

Pro publikaci disertace dávám v úvahu, zda snaha po vytýčení nejen sjednocujících postojů, ale také analogických kulturních a sociálních východisek sledovaných umělců není někdy na úkor přehlednosti a srozumitelnosti textu. Jako malý podnět pro rozpravu při obhajobě kladu otázku: co obsahuje termín „manufakturní dělníci“ (s. 116)?

Příznačným kladem dizertace, který považuji za nutné zdůraznit, je heuristika, na níž je práce vybudována. Rozsah pramenů, s nimiž autorka pracuje a na nichž buduje své závěry, je příkladný. Příkladný je i poznámkový aparát. Dokládá preciznost vědeckého přístupu autorky.

Zuzana Duchková předložila k obhajobě disertaci, která se opírá o relevantní teoretickou literaturu, je založena na rozsáhlém pramenném materiálu. V této disertaci Z. Duchková prokázala, že si dovede položit nové otázky, shromáždit data k jejich řešení, tato data analyzovat a na základě analýzy formulovat uvážené závěry. Navíc má odvahu i správnou ctižádost tyto závěry předložit k diskusi. Disertace splňuje požadavky kladené na tento typ závěrečných prací. Považuji ji za práci invenční, psanou se snahou o posun ve vědeckém bádání. Doporučuji ji k obhajobě

V Praze 16. června 2018

Mirjam Moravcová

